

Stabilisatie premies levensverzekeringen op EUR 26 miljard

Levensverzekeraars zijn naar balanstotaal gemeten de grootste sector in de verzekeringsmarkt. Er gaat met EUR 26 miljard ook een aanzienlijk bedrag om aan premies voor producten zoals lijfrentes en beleggingsverzekeringen. In 1996-2001 boekten zij flinke groei in hun premieomzet. De laatste jaren is echter sprake van een zeer beperkte stijging van de premies. De collectieve verzekeringen vertonen nog groei, maar de omzet van individuele verzekeringen is teruggevallen. Aanpassing van de fiscale wetgeving en meer concurrentie van andere financiële partijen spelen hierbij een rol.

Inleiding

Sparen voor later, voor de oude dag of voor aflossing van een hypotheekschuld. Dat kan bij banken, maar ook bij levensverzekeraars, die dergelijke spaarproducten combineren met een verzekering. Normaal gesproken wordt het bij de verzekeraar opgebouwde kapitaal uitgekeerd als de polis vervalt, maar als de verzekerde eerder overlijdt dan zal, hoewel minder premies zijn betaald, op basis van een afgesloten overlijdensrisicoverzekering het volledige verzekerde bedrag worden uitgekeerd. Een ander voorbeeld is de garantie op een uitkering net zo lang totdat de begunstigde overlijdt. Het premietarief voor het garanderen van toezeggingen aan de polishouder zal door de verzekeraar worden bepaald op basis van de inschatting van het sterfterisico. Het totaal aan bruto levensverzekeringpremies, zowel voor inleg ten behoeve van vermogensopbouw als voor de verzekering, bedroeg in 2008 EUR 26 miljard (4% van het bruto binnenlands product).^{1,2} Dat bedrag is al enkele jaren globaal hetzelfde. Gecorrigeerd voor inflatie is sprake van een afname van EUR 3 miljard ten opzichte van 2001, toen de markt op haar hoogtepunt was. De

achterliggende oorzaken van deze stabilisatie zullen in dit artikel aan de orde komen. Verder zal aandacht worden besteed aan het door particulieren opgebouwde vermogen bij verzekeraars.

Individuele levensverzekeringen

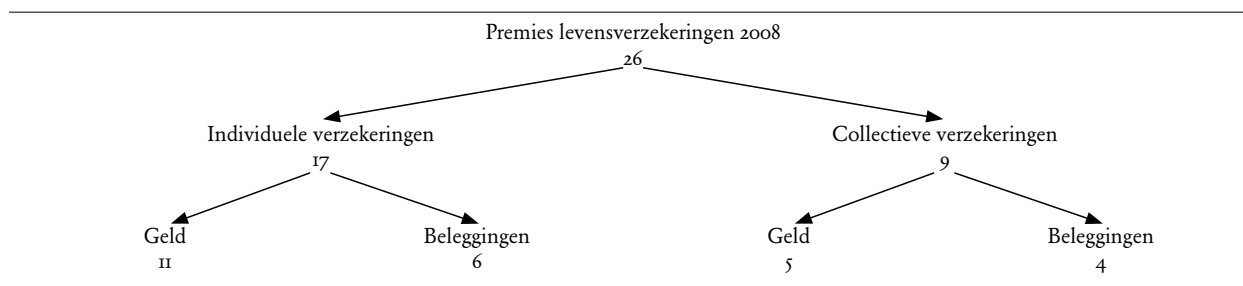
Een particulier kan bij één van de 67 Nederlandse levenverzekeraars een *individuele* levenverzekeringpolis afsluiten voor bijvoorbeeld een lijfrente of een leenhypotheek. Ook kan voor een hele groep tegelijk een *collectieve* verzekering worden afgesloten. Zo kunnen werkgevers voor het pensioen van hun werknemers bij levensverzekeraars terecht. Bij zowel individuele als collectieve verzekeringen kan het gaan om *verzekeringen in geld* of *beleggingsverzekeringen*. De eerste vorm is een soort sparen bij een verzekeraar waarbij de uitkering net als een spaartegoed is gegarandeerd. De tweede vorm is een combinatie van verzekeren en beleggen, waarbij anders dan bij de eerste vorm de polishouder zelf risico loopt. De op basis van deze aspecten te onderscheiden vier deelmarkten (zie figuur) laten in de loop van de jaren aanzienlijke bewegingen zien, vooral door wijzigingen in de omvang van belastingaftrek, de conjunctuur en/of de beurskoersen.³

Verzekeringen in geld

Naar premieomvang gemeten is de deelmarkt van individuele verzekeringen met EUR 17 miljard in 2008 het grootst, bijna twee keer zo omvangrijk als die van de collectieve verzekeringen (EUR 9 miljard). De premies van alle individuele verzekeringen – zowel koopsommen van nieuwe polissen (stortingen ineens) als periodieke (vervolg)premies op eerder afgesloten polissen – zijn sinds 1995 met gemiddeld 5% toegenomen. Binnen

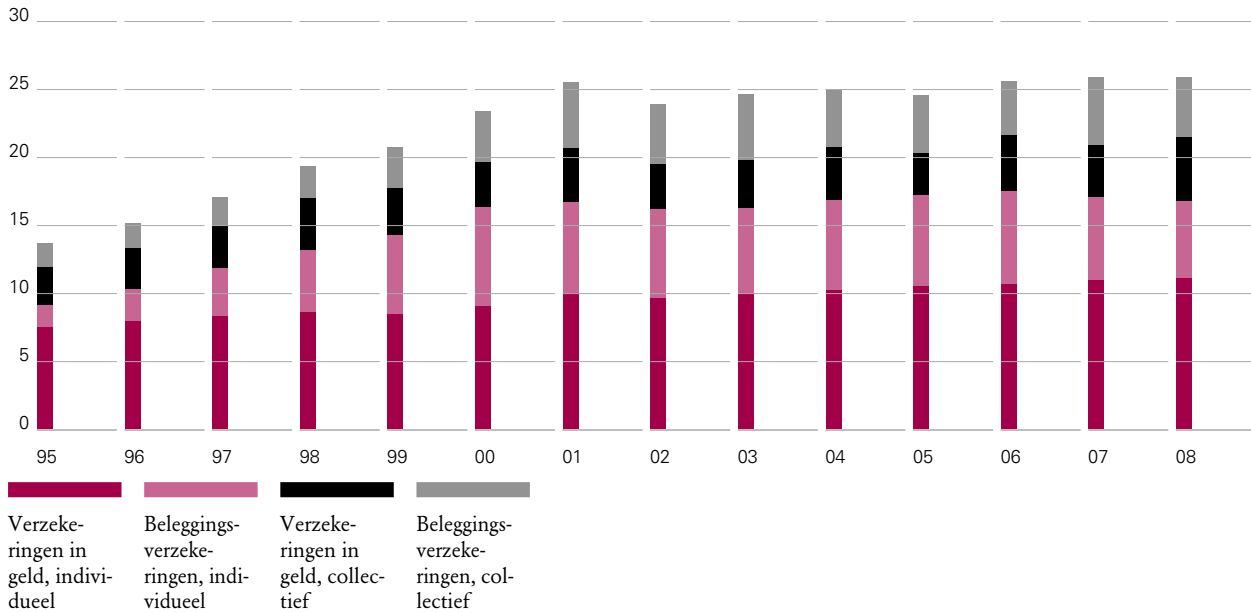
Figuur 1 Premies levensverzekeringen 2008

Miljarden euro's

Grafiek 1 Ontwikkeling premies levensverzekeringen

Miljarden euro's

de individuele verzekeringen vormen de verzekeringen in geld het belangrijkste onderdeel (zie grafiek 1).

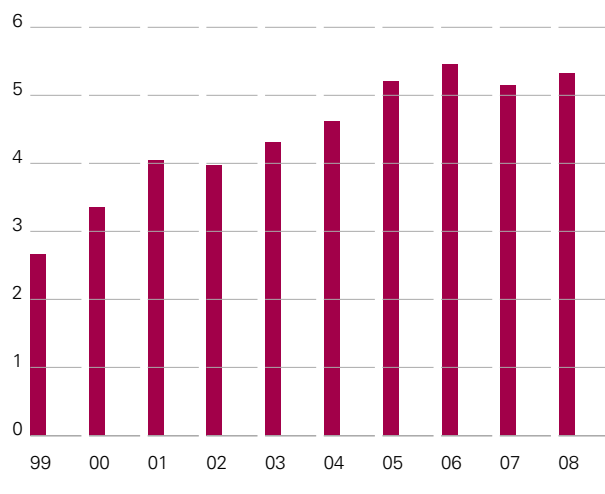
Daarbij kreeg de verkoop van nieuwe polissen op verzekeringen in geld rond de eeuwwisseling sterke impulsen. Zo werden vlak vóór de invoering van het nieuwe belastingstelsel per januari 2001, waarbij de aftrek van lijfrentepremies werd ingeperkt, veel nieuwe verzekeringen afgesloten. Er werd in 2000 plus de eerste drie maanden van 2001 voor EUR 4,8 miljard aan koopsommen gestort, vooral voor direct ingaande en uitgestelde lijfrentes; in 1999 bedroegen deze koopsommen EUR 2,7 miljard (zie grafiek 2).⁴ Kort daarna zorgde het vervallen van veel oude polissen ook voor extra omzet. Voorafgaand aan de vorige belastingherziening, die van 1992 (Brede Herwaardering), waarbij de aftrek-mogelijkheden van lijfrentes ook al waren verminderd, waren nog relatief veel polissen afgesloten, veelal met een looptijd van 12 jaar. De polishouder had aan het einde van de looptijd, bij het vrijkomen van het opgebouwde vermogen, de keus tussen het in één keer laten uitkeren of beleggen in een direct ingaande lijfrente. In 2004 leidde dat voor bijna EUR 2 miljard tot premies voor dergelijke lijfrentes.⁵ Ook in latere jaren droeg het vervallen van polissen bij aan 'nieuwe' premies in de vorm van koopsomstortingen.

De volumegroei van dit lijfrenteproduct kwam met ingang van 2008 echter onder druk te staan, toen behalve

verzekeraars ook banken de mogelijkheid kregen om fiscale voordelen te bieden op spaarproducten, waardoor de sector te maken kreeg met toenemende concurrentie om spaargelden.⁶ Overigens is volgens schattingen van het Verbond van Verzekeraars in 2008 nog bijna 85% van het fiscaal gefaciliteerd sparen (EUR 2 miljard) via

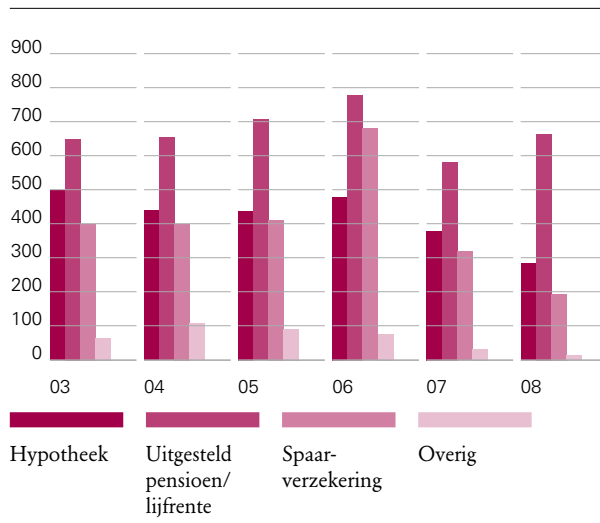
Grafiek 2 Nieuwe verzekeringen in geld, koopsommen

Miljarden euro's

Grafiek 3 Bestemming nieuwe beleggingsverzekeringen

Miljoenen euro's

verzekeraars gelopen. Het bancaire product is echter mogelijk nog relatief onbekend bij de consument. Al met al zijn de premies van nieuwe individuele levensverzekeringen in geld in 2008 toch gegroeid tot EUR 6 miljard (koopsommen en vervolgpremies), waardoor het totaal, inclusief premies op al bestaande polissen in ruim tien jaar tijd is toegenomen tot EUR 11 miljard.

Beleggingsverzekeringen

Een beleggingsverzekering wordt vooral aangegaan om na pensionering via kapitaalopbouw een uitkering, bijvoorbeeld in de vorm van een lijfrente, te krijgen (zie grafiek 3). Daarnaast gaat het om beleggingshypotheken met daaraan gekoppeld een overlijdensrisicoverzekering. Een derde populaire vorm is een (algemene) spaarverzekering.

De premies voor individuele beleggingsverzekeringen waren in het midden van de jaren 90 met EUR 1,6 miljard nog relatief beperkt. De gemiddelde groei was met 10,5% per jaar echter veel groter dan die van verzekeringen in geld (3%). Daarmee is het aandeel van de door particulieren afgesloten beleggingsverzekeringen in het totale premievolume verdubbeld, van 11% in 1995 naar 22% in 2008. Dit ging echter wel gepaard met flinke schommelingen. Verschillende aspecten, van algemene en specifieke aard, liggen hieraan ten grondslag.

De belangrijkste, algemene factor was de ontwikkeling van de beurskoersen die particulieren deed besluiten om wel of geen geld te steken in beleggingsproducten. In de jaren 1997-2000 hebben veel particulieren – aange-

trokken door stijgende beurskoersen – nieuwe polissen voor beleggingsverzekeringen gekocht. Op het hoogtepunt in 1999 werden bijna 900.000 nieuwe polissen afgesloten, goed voor EUR 3 miljard aan premie. In 2000 nam echter de belangstelling af. De polishouder werd toen namelijk geconfronteerd met aanzienlijke beleggingsverliezen als gevolg van een forse beurscorrectie volgend op het leeglopen van de ICT-zeepbel. In 2006 trad in samenhang met een verbeterd beursklimaat weer enig herstel in polisomzet op. Een terugval deed zich echter voor na kritiek van de AFM op de beleggingsverzekeringen en de publieke discussie over zogenoemde 'woekerpolissen' die daarop volgde. De kern van deze discussie was dat deze producten vaak duur, ondoorzichtig en complex zijn. Tegen deze achtergrond viel de verkoop van nieuwe polissen terug van 391.000 in 2006 tot 169.000 in 2008 en daalden de premies van EUR 2 miljard tot ruim EUR 1 miljard.⁷ Overigens blijven vervolgpremies van beleggingsverzekeringen in het algemeen nog doorlopen, omdat het afkopen van de betreffende polissen duur is.

Meer specifiek valt nog te wijzen op de introductie van de levensloopregeling in 2006. Die zorgde voor extra omzet in nieuwe spaarverzekeringen, met nadien maandelijkse vervolgpremies. Daar stond tegenover dat in 2007 en 2008 de belangstelling voor beleggingshypotheken terugliep vanwege de kredietcrisis. Het aantal woningtransacties nam af en door dalende beurskoersen kregen consumenten meer animo voor een spaarhypothek. Al met al is de totale jaarlijkse inleg – vervolgpremies op lopende polissen meegerekend – die in 2000 nog ruim EUR 7 miljard bedroeg, in 2008 teruggevallen tot EUR 5,7 miljard.

Collectieve verzekeringen

Bij levensverzekeraars worden niet alleen vrijwillige individuele pensioenverzekeringen, zoals lijfrentes afgesloten (de 'derde pijler' in het Nederlandse pensioenstelsel). Zij zijn ook actief op de markt van arbeidsgerelateerde collectieve pensioenverzekeringen (de 'tweede pijler'). Het gaat hier om zogenoemde rechtstreekse regelingen: dat zijn pensioencontracten die door een werkgever niet bij een pensioenfonds maar bij een levensverzekeraar worden ondergebracht.⁸ Daarnaast kunnen pensioenfonds (een deel van) hun beleggingen bij een verzekeraar onderbrengen; het gaat hier vooral om kleinere fondsen, die vanwege de kosten van het administratieve apparaat aan uitbesteding doen. Afgemeten aan de bruto premies namen de ver-

zekeraars in 2007 ongeveer 25% van de ‘tweede pijler’ voor hun rekening (zie box voor een vergelijking met andere Europese landen die overigens betrekking heeft op de ‘tweede’ en ‘derde pijler’).

De premies voor collectieve verzekeringen zijn ten opzichte van 1995 verdubbeld, tot EUR 9 miljard in 2008. Gemiddeld genomen was sprake van een gestage toename. Tussendoor waren er uitschieters, mede door het wegvallen van grote contracten bij verzekeraars of de verschuiving daarvan tussen verzekeraars; in het laatste geval wordt de volledige, in jaren opgebouwde voorziening éénmalig als premie (koopsomstorting) opgevoerd. Daarnaast konden in eerdere jaren backserviceverplichtingen in de pensioenregeling⁹ soms tot forse extra premies leiden. Door de overgang naar soberder pensioenregelingen zoals middelloon komt dit soort additionele stortingen nu minder voor. De premies voor *verzekeringen in geld* groeiden sinds 1995 met EUR 1,9 miljard tot EUR 4,7 miljard in 2008. De toename in premies trad echter vooral op bij collectieve *beleggingsverzekeringen*, waarmee het aandeel in het geheel van de collectieve verzekeringen via levensverzekeraars toenam tot 49% (1995 38%). Deze verschuiving hing tot enige jaren terug samen met de toegenomen voorkeur van werknemers voor beleggingsverzekeringen om zo van de toen optredende koerswinsten te profiteren. Deze voorkeur kon toen ook meer tot uiting worden gebracht vanwege de omzetting naar zogenoemde ‘defined contribution’-regelingen, waarbij het risico van de belegging en daarmee van de pensioenuitkering

door de polishouder zelf wordt gedragen. Deze keuzes kunnen bij gewijzigd beursklimaat niet zomaar worden aangepast.

Vermogensopbouw

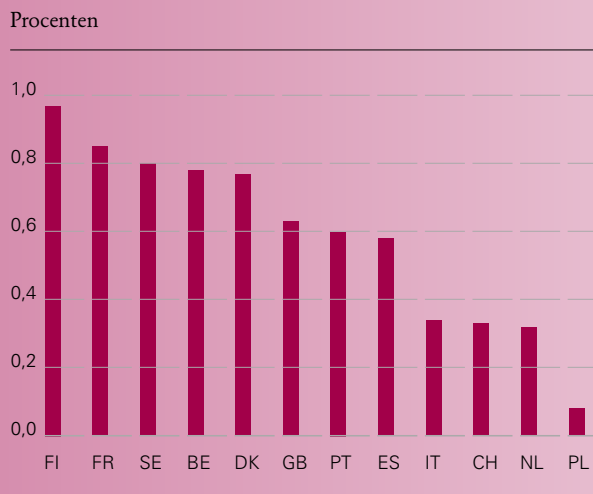
Met de inleg van premies over de jaren heen – in 2008 EUR 26 miljard – hebben particulieren, zelf of via hun werkgever, rechten opgebouwd bij levensverzekeraars. Voor de verzekeraars zijn dit verplichtingen die op hun balans tot uiting komen in de technische voorzieningen, uitgesplitst naar het risico voor de verzekeraar en voor de polishouder, welke uitsplitsing globaal overeenkomt met verzekeringen in geld en beleggingsverzekeringen. Ter dekking van deze verplichtingen wordt belegd in aandelen en vooral in obligaties.

In 2008 is het bedrag aan technische voorzieningen voor individuele en collectieve verzekeringen opgelopen tot een totaal van EUR 242 miljard.¹⁰ Dit is meer dan een verdubbeling ten opzichte van 1995, toen deze post EUR 114 miljard bedroeg. De toename is in absolute termen gelijk verdeeld over voorzieningen voor verzekeringen in geld en beleggingsverzekeringen. Relatief gezien daalde het belang van verzekeringen in geld – traditioneel het belangrijkste – echter van 81% in 1995 tot 63% in 2008. Overigens is het zo dat de groei van de voorzieningen uit hoofde van verzekeringen in geld vooral de rentecomponent weerspiegelt; op de netto inleg wordt gegarandeerd rente op rente toegevoegd.

Box

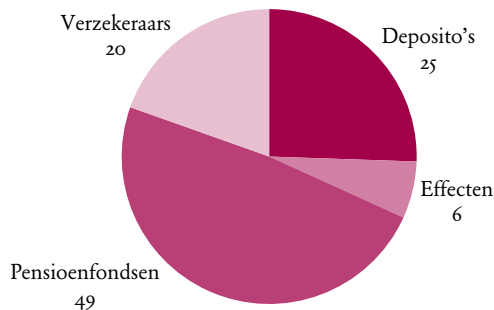
Verzekeraars zijn ook in andere Europese landen actief op het gebied van pensioenen, zowel individuele als collectieve voorzieningen. Vanwege de vergrijzing is overal een grote vraag naar pensioenvoorzieningen. De situatie is per land echter zeer uiteenlopend. In de meeste landen is de ‘eerste pijler’ (AOW) het grootst. In Nederland is de ‘tweede pijler’ relatief omvangrijk. Het aandeel van de Europese verzekeraars in de ‘tweede pijler’ en de ‘derde pijler’ gezamenlijk – vanwege databeschikbaarheid worden deze samen genomen – was in 2005 64% (CEA Statistics N° 28, The role of insurance in the provision of pension revenue, September 2007). Voor Nederland ligt het aandeel van verzekeraars vanwege het grote belang van de pensioenfondsen lager, op 32% (zie grafiek 4).

Grafiek 4 Aandeel van verzekeraars in premies van tweede en derde pijler

Grafiek 5 Samenstelling vermogen Nederlandse huishoudens 2008 (1.237 miljard euro)

Procenten

Bij de beleggingsverzekeringen, waarvan de technische voorziening niets anders is dan de actuele waarde van de beleggingen, was het rendement van de inleg veel beperkter, voornamelijk door de slechte beursresultaten in het begin van deze eeuw en vooral ook in 2008 (daling EUR 9 miljard).

Zoals de technische voorzieningen verplichtingen zijn voor de verzekeraar, vormen ze voor de particulieren (toekomstige) vorderingen, bestemd voor het pensioen en aflossing van de hypotheekschuld. Ze maken 20% uit van het totaal aan bancaire tegoeden, effecten en vorderingen op pensioenfondsen en verzekeraars (zie grafiek 5).

Afsluitende opmerkingen

De omzet op de levensverzekeringmarkt is al een aantal jaren niet of nauwelijks gegroeid, ondanks een toegenomen interesse voor individuele pensioenvoorzieningen. Dat komt door inperking van het fiscale voordeel van lijfrentes enerzijds en introductie van fiscaal begunstigd banksparen anderzijds, waardoor de concurrentieverhouding met banken is veranderd. De individuele verzekeringen in geld staan onder druk. Ook de tijdelijk grote belangstelling voor nieuwe beleggingsverzekeringen is teruggevallen door kritische berichten over transparantie en kosten. In het algemeen deden slechte beursresultaten dit product ook geen goed.

Tegelijkertijd laat de markt van collectieve verzekeringen (de tweede pijler) meer groei zien. Verzekeraars spelen in op de behoefte van werkgevers aan pensioenvoorzieningen door maatwerk te leveren. Daarnaast bieden ze mogelijkheden voor kleine pensioenfondsen die hun beleggingen willen uitbesteden.

1 Gegevens zijn ontleend aan de verzekeringsjaarstaten die levensverzekeraars aan DNB rapporteren. De bruto premies zijn exclusief premies uit hoofde van het indirecte bedrijf (inkomende herverzekering) en spaarkassen (zie verder www.statistics.dnb).

2 De schadeverzekeraars ontvingen in 2008, als de premies voor de basiszorg vanwege hun publieke karakter buiten beschouwing worden gelaten, EUR 22 miljard aan bruto verzekeringspremies. De premies voor de basiszorg, die door de zorgverzekeraars worden geïnd, bedroegen in 2008 EUR 34 miljard.

3 Voor de analyse is mede gebruikt gemaakt van diverse Financiële jaarverslagen van de verzekeringsbranche van het Verbond van Verzekeraars. Verder kan verwezen worden naar het artikel Levensverzekeringmarkt verzadigd? van drs. M.G.H. Eggenkamp in Het Verzekerings-Archief 4 -2007, pagina 151-153.

4 Gegevens over nieuwe productie zijn afkomstig van de Productiestatistiek Levensverzekeringen van het Verbond van Verzekeraars (voor oude jaren diverse nummers van het Statistisch Bulletin van het CBS).

5 Financieel jaarverslag verzekeringsbranche 2004, Verbond van Verzekeraars, pagina 20.

6 Wel zijn er verschillen tussen dit 'banksparen' en verzekeren in geld. Zie Bikker, Jaap en Paul Schilp, Fiscaal begunstigd banksparen, ESB, 25 januari 2008, pagina 58-60. Zie ook The Dutch Financial System, An Investigation of Current and Future Trends, DNB, juli 2009, pagina 33.

7 Ondertussen hebben de belangrijkste levensverzekeraars compensatieregelingen met hun cliënten getroffen.

8 Levensverzekeraars stille kracht in tweede pijler pensioenstelsel, Statistisch Bulletin, december 2006, pagina 25 - 35.

9 Verhoging van pensioenaanspraken over achterliggende dienstjaren bij verhoging van de pensioengrondslag.

10 Dit is na aftrek van herverzekering, exclusief spaarkassen.